

Universiteit
Leiden
The Netherlands

Digitale dood: De rol van het internet in moord en doodslag

Liem, M.C.A.; Jong, F. de; Liem, M.; Mulbregt, J. van

Citation

Liem, M. C. A. (2018). Digitale dood: De rol van het internet in moord en doodslag. In F. de Jong, M. Liem, & J. van Mulbregt (Eds.), *Pompe reeks* (pp. 49-60). Den Haag: Boom juridisch. Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/65901>

Version: Not Applicable (or Unknown)

License: [Leiden University Non-exclusive license](#)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/65901>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

Digitale dood

De rol van het internet in moord en doodslag

Marieke Liem

De context: de recente daling van levensdelicten in Nederland

De laatste jaren hebben een gestage en aanzienlijke daling laten zien in het aantal en aandeel levensdelicten. Waar in de jaren 1990 per jaar nog ongeveer 250 slachtoffers van moordzaken te betreuren waren, wat neerkomt op 1,58 slachtoffers per 100.000 inwoners, daalde vanaf 2004 dit aantal tot gemiddeld 150 slachtoffers per jaar, ofwel een moordratio van 0,94 slachtoffers per 100.000 (zie Figuur 1).¹ De bevolkingstoename in deze periode in acht nemende, is het aantal slachtoffers van levensdelicten in het begin van dit millennium dus zowel in absolute als gerekend naar het aantal inwoners sterk gedaald. Hierbij lijkt geen sprake van systematische afname van het aantal moorden in een aparte categorie, zoals liquidaties, roofmoorden of dodingen in gezinsverband.² Deze dalende trend is niet alleen in Nederland te zien, maar ook in andere West-Europese landen, waar de daling een vergelijkbaar patroon vertoont. Recentere cijfers op basis van krantenberichten doen suggereren dat we, met een forse stijging van het aantal moorden in 2017,³ het laagste punt voorbij zijn.

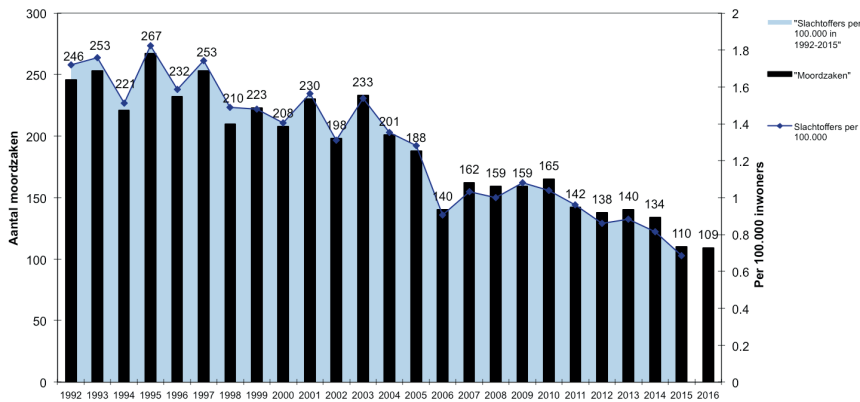
Om deze dalende trend te kunnen verklaren, kan een aantal hypothesen worden geformuleerd. In de eerste plaats kan gedacht worden aan de rol van vergrijzing. Het merendeel van gewelddadig crimineel gedrag wordt gepleegd door mannen tussen de 25 en 45 jaar.⁴ Verschuivende demografische factoren, zoals het ouder worden van de gemiddelde Nederlandse populatie, zouden een verklaring kunnen bieden voor het dalende moordcijfer. Vanuit dit perspectief bezien zouden er simpelweg minder jonge mannen zijn, die zouden kunnen overgaan tot fataal geweld.

1 Zie ook: M. Liem & N. Leissner, Fataal geweld, in: M. Liem & E. Muller (red.), *Geweld en geweldsbeheersing*, Deventer: Kluwer 2016.

2 Voor een uitgebreide discussie, zie M. Liem, J. van Wilsem, P. Smit & P. Nieuwbeerta, De daling van moord en doodslag in Nederland, *Tijdschrift voor Criminologie*, 2014, 54(1), p. 18-32.

3 G. Leistra, Enorme stijging van het aantal moorden in 2017, *Elsevier*, 21 december 2017.

4 CBS Statline Verdachten; delict groep, geslacht, leeftijd en herkomstgroepering (Update 30 maart 2017). Hierbij dient te worden opgemerkt, dat weliswaar de meeste geweldsdelicten worden gepleegd door mannen tussen de 25 en 45 jaar, maar gecorrigeerd voor aandeel van de bevolking, de dader-ratio van geweldpleging het hoogst ligt voor mannen tussen de 18 en 25 jaar.

Echter, wanneer we een kritische blik op deze ontwikkeling werpen, zien we dat de vergrijzing zich langzaam over een periode van vele decennia voltrekt. Zo vormde het aandeel 65-plussers in 1995 13% van de bevolking, in 2000 13,5% en steeg dit in 2005, 2010 en 2015 geleidelijk naar respectievelijk 14, 15 en 18%.⁵ Deze relatief langzame demografische verschuiving is niet overeenkomstig met de relatief snelle daling van het moordcijfer in het begin van dit millennium.

Een tweede demografische factor, die in eerder onderzoek als mogelijke verklaring voor trends in levensdelicten wordt genoemd, betreft het aandeel allochtonen in de bevolking.⁶ Een verminderde toegang tot scholing en de arbeidsmarkt, en een hogere economische deprivatie onder allochtonen ten opzichte van autochtonen zouden kunnen leiden tot een hogere mate van frustratie en in het verlengde daarvan, geweldscriminaliteit onder allochtonen. Ook deze verklaring lijkt niet goed aan te sluiten bij de geobserveerde trend: het aandeel eerste en tweede generatie allochtonen nam juist gestaag toe in de afgelopen 25 jaar, van rond de 16% van de bevolking in 1995, tot aan ruim 21% in 2015.⁷ Op basis van deze toename en het veronderstelde mechanisme, zou men een stijging, in plaats van een daling, in levensdelicten verwachten – terwijl het omgekeerde is waargenomen.

Andere verklaringsmodellen richten zich op de rol van economische ontberingen. Zo wordt verondersteld dat economische spanning kan leiden tot frustratie en agressie, uitmondend in gewelddadig gedrag,⁸ waaronder levensdelic-

5 CBS Statline Bevolking; geslacht, leeftijd en burgerlijke staat (update 2 augustus 2017).

6 M. Killias & M.F. Aebi, Crime trends in Europe from 1990 to 1996: How Europe illustrates the limits of the American experience, *European Journal on Criminal Policy and Research* 2000, 8(1), p. 43-63.

7 CBS Statline Bevolking; generatie, geslacht, leeftijd en herkomstgroepering (update 18 juli 2017).

8 S.F. Messner & S.F. Golden, Racial inequality and racially disaggregated homicide rates: An assessment of alternative theoretical explanations, *Criminology* 1992, 30(3), p. 421-448.

ten.⁹ Zo zou de mate van economische deprivatie invloed hebben op het aantal levensdelicten.¹⁰ De meest gebruikte indicator voor de mate van economische deprivatie, waarvan vaak verondersteld wordt dat deze samenhangt met moordcijfers, is de omvang van de werkloosheid. Onderzoeksresultaten hierover zijn echter niet consistent.¹¹ Zo lieten eerdere analyses zien, dat in Nederland deze hypothese niet helemaal opgaat;¹² in tijden van economische voorspoed vond geen systematische afname van roofmoorden plaats – de categorie levensdelicten die sterk economisch gemotiveerd lijkt te zijn. Om de eventuele relatie tussen economische deprivatie en levensdelicten te kunnen verklaren, dienen we deprivatie in zijn algemeenheid te zien als leidend tot frustratie en agressie, met de potentie om uit te monden in een levensdelict dat niet direct aan economische winst gerelateerd hoeft te zijn.¹³

Daarnaast kan geopperd worden dat het aantal levensdelicten afhankelijk is van het aantal potentiële daders in de bevolking. Volgens deze hypothese neemt het aantal potentiële daders toe bij een toename van problematisch alcohol- en druggebruik.¹⁴ Zo vond Levitt¹⁵ dat de afname in levensdelicten in de Verenigde Staten simultaan liep aan de afname in het gebruik van crack door jonge Afro-Amerikaanse mannen, en is in met name Noord-Europese studies gewezen naar de invloed van alcoholgebruik op de omvang en ontwikkeling van moord en doodslag.¹⁶ In tegenstelling tot de Verenigde Staten heeft crack geen grote rol gespeeld in Nederland en andere Europese landen – heroïne daarentegen wel.¹⁷ Wanneer we problematisch druggebruik operationaliseren in het aantal en aandeel Nederlanders met een heroïneverslaving, zien we echter geen relatie met de afname in levensdelicten. Hetzelfde geldt voor problematisch alcoholgebruik. Hoewel zowel problematisch druggebruik als problematisch alcoholgebruik drastisch zijn gedaald in de afgelopen decennia, zien we dat geen van deze factoren een significant effect heeft gehad op de daling in het aandeel levensdelicten.¹⁸ Wel vonden we in eerder onderzoek een voorzichtige steun voor de relatie tussen de trend in levensdelicten en het oplossingspercen-

9 S.F. Messner & R. Rosenfeld, *Crime and the American dream*, Belmont, CA: Wadsworth.

10 G.C. Ousey, Deindustrialization, female-headed families, and black and white juvenile homicide rates, 1970-1990, *Sociological Inquiry* 2000, 70(4), p. 391-419.

11 S.D. Levitt, Understanding why crime fell in the 1990s: Four factors that explain the decline and six that do not, *The Journal of Economic Perspectives* 2004, 18(1), p. 163-190.

12 Voor een uitgebreide beschrijving, zie Liem e.a., a.w. (2012).

13 Liem e.a., a.w. (2012); Liem & Leisner, a.w. (2016).

14 M. Killias & M.F. Aebi, Crime trends in Europe from 1990 to 1996: How Europe illustrates the limits of the American experience, *European Journal on Criminal Policy and Research* 2000, 8(1), p. 43-63.

15 Levitt, a.w. (2004).

16 S. Granath, J. Hagstedt, J. Kivivuori, M. Lehti, S. Ganpat, M. Liem & P. Nieuwbeerta, *Homicide in Finland, the Netherlands and Sweden*. Stockholm: Brå 2011; J. Kivivuori & M. Lehti, Homicide in Finland and Sweden. *Crime and Justice* 2011, 40(1), p.109-198.

17 Killias & Aebi, a.w. (2000).

18 Liem e.a., a.w. (2012).

tage van geweldsmisdrijven: hoe hoger het oplossingspercentage in een bepaald jaar, hoe lager het aandeel levensdelicten in het jaar hierop volgend. Dit kan verklaard worden uit de veronderstelling dat justitiële interventies, waaronder het gerichter optreden van de politie,¹⁹ een potentieel afschrikwekkend en machteloos makend²⁰ effect hebben op potentiële daders.²¹

Andere verklaringen voor de afname in levensdelicten variëren van het aandeel eenoudergezinnen,²² de mate van urbanisatie²³ en de loodconcentratie in de lucht.²⁴ De daling van levensdelicten in West-Europa volgt op een daling van levensdelicten in de Verenigde Staten. Hoewel in de VS het aandeel levensdelicten veel hoger ligt dan in Nederland, en de daling tien jaar eerder plaatsvond, vertoonde de ontwikkeling gelijkenis met die in Nederland. In beide gevallen daalde het moordcijfer sterk in relatief korte tijd. Kort gezegd bieden de hierboven genoemde hypothesen nog geen sluitende, overtuigende en consistente verklaring voor de voortdurend dalende trend van levensdelicten in Nederland en daarbuiten.

De remmende werking van het internet

Een van de meest recente verklaringen voor de daling lijkt te vinden in de levensstijltheorie, die suggereert dat met name de komst van computertechnologie en de rol van het internet bepalende factoren zijn in de Amerikaanse, Europese, maar ook Nederlandse afname van fataal geweld. Deze theorie komt voort uit de gelegenheidstheorie (ook wel bekend als de routine activiteiten theorie), waarin wordt beargumenteerd dat criminaliteit voorkomt wanneer drie factoren, te weten een gemotiveerde dader, een aantrekkelijk doelwit en te weinig of geen toezicht, samenkomen.²⁵ Vanuit dit perspectief bezien bevinden potentiële daders – mannen tussen de 25 en 45 jaar oud – door de rol van het internet in het dagelijks leven, zich minder frequent in situaties, die een potentiële dodelijke afloop hebben. Hierbij valt te denken aan vrijetijdssituaties, waarin zij fysiek met elkaar in conflict kunnen komen, zoals ruzies in een uitgaans-setting of elders in de publieke ruimte.

19 Zie ook B. Vollaard, P. Versteegh & J. van de Brakel, *Veelbelovende verklaringen voor de daling van de criminaliteit na 2002*, Onderzoek in opdracht van de Commissie Politie en Wetenschap 2009.

20 In het Engels wordt gesproken over een zogenoemd ‘incapacitation effect’.

21 Liem & Leisner, a.w. (2016).

22 K.F. Parker, P.L. McCall & K.C. Land, Determining social-structural predictors of homicide: Units of analysis and related methodological concerns, in: M.D. Smith & M.A. Zahn (red.), *Homicide. A sourcebook of social research*, Thousand Oaks: Sage 2009, p. 107-124.

23 L. Wirth, Urbanism as a way of life, *The American Journal of Sociology* 1938, 44(1), p. 1-24.

24 J.W. Reyes, *Environmental policy as social policy? The impact of childhood lead exposure on crime*, NBER Working Paper 2007, 13097.

25 L.E. Cohen & M. Felson, Social change and crime rate trends: A routine activity approach, *American sociological review* 1979, p. 588-608.

In plaats van de fysieke wereld, verkeert men in toenemende mate in de virtuele wereld. Sociale media stellen mensen in staat om zowel persoonlijke als professionele contacten te onderhouden; films en televisieseries kunnen *on-demand* bekeken worden, en het spelen van videospellen vormt tegenwoordig een belangrijke vrijetijdsbesteding.²⁶ Zo laten cijfers zien dat mediagebruik in Nederland in de afgelopen jaren is toegenomen tot gemiddeld 8,5 uur per dag,²⁷ waar media-activiteiten als gamen, online communiceren en computergebruik een steeds prominenter rol innemen.²⁸ Mannen zijn met ongeveer 9 uur op een dag de grootste mediagebruikers.²⁹ De sterkste stijging in het internetgebruik, zo blijkt, vond plaats tussen 2000 en 2010 – dezelfde periode waarin we een sterke daling in het moordcijfer zien. Zo had in 2000 gemiddeld 40% van de huishoudens in Nederland toegang tot het internet. In 2005 was dit gestegen naar 78%, in 2010 naar 92% en in 2013 naar 95%.³⁰ Voor deze hypothese – de remmende werking van het internet op criminaliteit – werd onlangs empirische steun gevonden op basis van de *release* van het spel *Grand Theft Auto V*, het populairste en bestverkopende online computerspel ooit. Volgend op de release van dit spel en vergelijkbaar populaire spellen als *Call of Duty* vond een daling in criminaliteitscijfers plaats onder diegenen die het spel het meest speelden, namelijk jonge en jong volwassen mannen.³¹ Een dergelijke remmende werking van het internet, inclusief het spelen van online computerspellen, op criminaliteitscijfers, zou een mogelijke verklaring kunnen bieden voor het dalende moordcijfer in de periode waarin internetgebruik in Nederland, met name onder jonge mannen, drastisch toenam.

Er wordt geopperd dat niet alleen de tijd, die men tegenwoordig online in plaats van offline doorbrengt, heeft bijgedragen aan minder fataal geweld, maar ook de rol van het internet in beveiligingsmaatregelen. Sinds de jaren 1990 brengt men meer en meer vrije tijd door op plekken als winkelcentra, bioscopen en nachtclubs, waar men zich begeeft onder de supervisie van (private) beveiligers die kunnen interveniëren voordat een conflict uit de hand loopt.³² Sinds de jaren 1990, en met name in het begin van dit millennium, hebben digitale verbindingen kunnen zorgen voor een enorme groei in beveiligingsmaatregelen. Zo wordt geschat dat anno 2013 Nederland 3.300 gemeentelijke camera's telt, 1.700 verkeerscamera's, 18.000 bewakingscamera's op stations,

26 M. Beerthuizen, G. Weijters & A.M. van der Laan, The Release of Grand Theft Auto V and registered juvenile crime in the Netherlands, *European Journal of Criminology* 2017, 14(6), p. 1-15.

27 N. Sonck & J. de Haan, *Rapport: Media: Tijd in beeld Dagelijkse tijdsbesteding aan media en communicatie*, Sociaal en Cultureel Planbureau 2015.

28 Idem.

29 Idem.

30 Zie: <https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2001/30/vier-van-de-tien-huishoudens-op-internet>.

31 Beerthuizen e.a., a.w. (2017).

32 M. Aebi & A. Linde, Long-Term Trends in Crime: Continuity and Change, in: P. Knepper & A. Johansen (red.), *The Oxford Handbook of the History of Crime and Criminal Justice*, Oxford University Press 2016, p. 57-87.

vliegvelen en in het openbaar vervoer, en bijna 200.000 particuliere bewakingscamera's.³³ Kort samengevat zouden digitale ontwikkelingen en het internet goede kandidaten zijn, om de neerwaartse trend in fataal geweld te kunnen verklaren. Mogelijk bieden deze digitale ontwikkelingen tevens een verklaring voor geweldscriminaliteit in brede zin: we zien de neerwaartse trend ook terug in andere vormen van geweldscriminaliteit, waaronder mishandeling, op basis van zowel slachtoffer enquêtes als politieregistraties. Hierbij valt op dat de daling onder niet-fatale delicten iets later (zo rond 2009) plaatsvond dan de daling in levensdelicten.³⁴

Hierbij dient te worden opgemerkt, dat samenhang (correlatie) nog geen oorzaakelijkheid (causatie) betekent. Kort gezegd kan theoretisch bezien het internet een mogelijke verklaring bieden door diens remmende werking op de omvang van levensdelicten. Gegeven de enorme invloed die het internet op ons dagelijks leven heeft, en de manier waarop het internet ons leven de afgelopen jaren heeft beïnvloed, kan ook het omgekeerde plaatsvinden, namelijk een faciliterende, verplaatsende, of vernieuwende werking van het internet. In deze bijdrage zal ik elk van deze ontwikkelingen nader tegen het licht houden.

De faciliterende werking van het internet

Vanuit het faciliterende perspectief bezien, biedt het internet de mogelijkheid om contacten tussen dader en slachtoffer te bewerkstelligen, die zonder het internet niet tot stand zouden zijn gekomen. Dit is met name het geval wanneer het zeer zeldzame interesses, of een zeer dun bezaaide geografische spreiding van mensen met dergelijke interesses betreft, die in het dagelijks leven door 'conventioneel' offline contact niet gemakkelijk samenkomen. Een concreet voorbeeld van een dergelijke faciliterende werking is te vinden in de beruchte Duitse casus Armin Meiwes, ook wel bekend als 'de Kannibaal van Rotenburg', die actief was in chatrooms en op websites gespecialiseerd in kannibalisme, met titels als 'Gourmet' en 'Eaten up'. Deze casus vormde later tevens de basis voor Yves Petri's roman *De Maagd Marino*. Meiwes zocht 'young-well-built men aged 18 to 30 to slaughter', en vond uiteindelijk een 43-jarige man, Bernd-Jurgen Brandes, die zijn fantasie met hem deelde. Meiwes verklaarde dat hij Brandes mee naar zijn huis nam, alwaar Brandes instemde met het afsnijden en flamberen van diens geslachtsdeel, en deze gezamenlijk op te eten.³⁵ Een aantal uren later doodde Meiwes het bewusteloze slachtoffer waar-

33 WODC, Cameratoezicht in Nederland Een schets van het Nederlandse cameralandchap, 2013, Zie: https://www.wodc.nl/binaries/2372-samenvatting_tcm28-73182.pdf.

34 Voor een uitgebreide discussie, zie P. Smit & C. Bijleveld, Omvang en trends van geweldscriminaliteit in Nederland: 1950-2014, in: M. Liem & E. Muller (red.), *Geweld*, Deventer: Kluwer 2016.

35 C. Murphy, 'Cannibalism: A modern taboo', *BBC News*, 5 juli 2004, verkrijgbaar via: <http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/3254074.stm>.

na hij het lichaam in stukken sneed. Hierna at hij een deel van Brandes' dij met knoflook, witte wijn, spruiten en gefrituurde aardappel.³⁶ Brandes zou hebben ingestemd met zijn eigen dood, waardoor Meiwes in de eerste instantie door de rechter in Kassel werd veroordeeld tot 8,5 jaar voor doodslag. In hoger beroep werd hij tot levenslang – met kans op vervroegde vrijlating – veroordeeld wegens moord.³⁷ Meiwes liet via de media weten dat hij inmiddels in detentie vegetariër is geworden.³⁸ Naar verluidt vond in Dresden in 2013 een soortgelijk geval plaats, waarbij een man eveneens een afspraak via dezelfde website maakte, om zich vrijwillig door een ander te laten doden en opeten.³⁹

De verplaatsende werking van het internet

Naast een remmende en faciliterende werking, kan beargumenteerd worden dat het internet ook een verplaatsende werking kan hebben. Waar men vóór de komst van het internet onder andere met elkaar in contact kwam via contactadvertenties, bestaat thans de mogelijkheid met een simpel online profiel een scala aan contacten op te doen. Ook in de tijd van contactadvertenties waren dodelijke slachtoffers te betreuren, die in contact kwamen met mannen met al dan niet gefingeerde profielen. In de Angelsaksische literatuur worden deze daders ook wel 'lonely hearts killers' of 'want-ad killers' genoemd, refererend aan de krantenrubriek waarin hun advertenties geplaatst worden. Dergelijke daders worden gekarakteriseerd door valse voorwendselen waarmee ze de advertentie plaatsen. In termen van sociale netwerksites uit zich dit in het creëren van een nepprofiel om zo in contact te komen met potentiële slachtoffers. Door de komst van het internet zijn deze advertenties veelal online, in plaats van offline, te vinden.

In de Verenigde Staten vormt *Craigslist* een veelgebruikt online platform – vergelijkbaar met het Nederlandse Marktplaats. Behalve goederen, kan men op Craigslist ook diensten aanbieden, waaronder seksuele diensten zoals (erotische) massages. Craigslist is herhaaldelijk als 'schuldige' aangewezen bij een aantal geruchtmakende zaken, waaronder Boston's 'Craigslist killer'. Philip Markoff, een medicijnenstudent aan één van Boston's colleges, werd in april 2009 gearresteerd voor de moord op Julissa Brisman en voor gewelddadige beroving van een tweetal andere vrouwen. Hij kwam in contact met deze vrouwen via Craigslist, waar zij erotische diensten aanboden, en ontmoette hen in

36 J. Lewis, 'It's a web of weirdos', *The Daily Telegraph*, 2 augustus 2003, verkrijgbaar via: <http://www.telegraph.co.uk/comment/personal-view/3594572/Its-a-web-of-weirdos.html>.

37 D. Fickling, 'Cannibal killer gets life sentence', *The Guardian*, 9 mei 2006, verkrijgbaar via: <https://www.theguardian.com/uk/2006/may/09/ukcrime.world>.

38 A. Hall, 'World's most infamous cannibal becomes a vegetarian', *Daily Mail*, 2 november 2007, verkrijgbaar via: <http://www.dailymail.co.uk/news/article-495132/Worlds-infamous-cannibal-vegetarian.html>.

39 Zie: <https://www.rtlnieuws.nl/nieuws/buitenland/duitse-moordenaar-eet-lichaamsdelen-slachtoffer-op>.

hotels in Massachusetts en Rhode Island. Hij werd kort na de moord op Brisman gearresteerd, maar maakte een einde aan zijn leven voordat hij in deze zaak voor de rechter kon verschijnen.⁴⁰

Een tweede voorbeeld van het ‘rekruteren’ van slachtoffers via het internet betreft de moord op de 18-jarige Australische Nona Belomesoff in 2010 door Christopher Dannevig, die met haar in contact kwam via een nepprofiel op Facebook. Op haar profiel gaf ze weer een grote passie voor dieren te hebben. Hij benaderde haar op basis van deze interesse, en beloofde werk voor haar te hebben in een ‘wildlife rescue group’. Hij was op dat moment voorwaardelijk op vrije voeten, nadat hij eerder was veroordeeld voor ontvoering van een jonge vrouw. Na contact te leggen via Facebook, nam hij haar mee naar een gefingeerd trainingskamp in de bossen, alwaar hij haar doodde. Hij werd schuldig bevonden aan moord en veroordeeld tot een gevangenisstraf van 21 jaar.⁴¹

De relatief nieuwe rol van het internet kan gezien worden in een spectrum. Hierbij vormt een eenmalige korte kennismaking op een online datingsite, waarna een offline afspraak volgt, één uiterste van het continuüm. Het andere uiterste van het continuüm bevat relaties die zich alleen online vormen en ontwikkelen, en pas in de fysieke wereld uitmonden in gewelddadig gedrag. Levensdelicten die zich louter online afspelen laat ik hier buiten beschouwing, zoals een Japanse zaak waarin een avatar (virtuele echtgenoot) werd gedood door zijn virtuele vrouw.⁴² De fysieke uiting van agressie is noodzakelijke alvorens te kunnen spreken van een levensdelict.

Een voorbeeld van een casus, waar de relatie online tot stand is gekomen en een dodelijke afloop kent in de fysieke wereld, is beschreven door een vier-tal Italiaanse forensisch psychologen.⁴³ De 50-jarige verdachte in deze casus verkeerde in eenzaamheid, na een lange periode van werkloosheid en korte perioden in de gevangenis wegens onder andere geweldpleging. Hoewel hij een partner had, ontmoette hij een andere vrouw in een chatroom, en na een aantal maanden aan ‘chat dating’ te doen, begonnen de twee – in de beleving van de verdachte – een online relatie. Hij deed zich in zijn online profiel voorkomen als een welgestelde industrieel uit Noord-Italië. Beiden spraken hun liefde voor elkaar in dusdanige mate uit, dat hij de relatie met zijn ‘offline’ partner beëindigde. Daaropvolgend stelde hij zijn online partner voor om elkaar te ontmoeten en verzocht haar om niet met anderen in de chatroom af te spreken. Wanneer zij

40 Associated Press, ‘Suspected Craigslist killer charged with assaulting a stripper’, *The Guardian*, 4 mei 2009, verkrijgbaar via <https://www.theguardian.com/world/2009/may/04/philip-markoff-craigslist-killer-stripper-assault>.

41 Zie: <http://www.smh.com.au/nsw/facebook-killer-jailed-for-21-years-20120831-254ft.html>.

42 Sky News, ‘Jilted Woman “Murdered Avatar”’, 23 oktober 2009, verkrijgbaar via: <http://news.sky.com/skynews/Home/World-News/Japan-Woman-Arrested-For-Destroying-Online-Avatar-After-Virtual-Husband-Divorced-Her/Article/200810415127170>.

43 F. Carabellese, C. Candelli, C. Barbieri & R. Catanesi, Internet mediated crimes and theoretical approaches, *The Journal of Forensic Psychiatry & Psychology* 2015, 26(1), p. 1-10.

in eerste instantie weigerde het contact exclusief te houden, dreigde hij zichzelf voor de webcam te doden. Ze bleef voet bij stuk houden, waarna hij woedend in de auto stapte, naar haar toe reed en haar doodde met een slagwapen. De opgenomen dialoog tussen de verdachte, die uitriep: 'How could you do this to me?', en het slachtoffer dat antwoordde: 'Bastard, get out! I'll [do whatever] I want!';⁴⁴ is een dialoog die veel overeenkomsten vertoont met partnerdodingen in de fysieke wereld.⁴⁵ Vanuit forensisch perspectief kunnen op individueel (dader)niveau de grenzen tussen de digitale en de fysieke wereld vervagen en in sommige gevallen, zelfs versmelten. In dergelijke gevallen, zoals dit voorbeeld laat zien, bestaat het risico de twee werelden met elkaar te verwarren. In de digitale wereld lijkt alles toegestaan en lijken online daden of uitspraken geen consequenties te hebben. Doordat in de digitale wereld de grenzen van tijd en ruimte verminderen, en in sommige gevallen zelfs wegvallen, loopt men het risico de grens tussen echt en virtueel niet meer te kunnen onderscheiden.⁴⁶

Wat deze en vergelijkbare casussen tevens onderscheidt, is de verplaatsende rol van het internet. In plaats van contact dat tot stand komt in de fysieke wereld (in een bar, op een feest, op werk, et cetera), vinden eerste en vervolcontacten plaats in de digitale wereld (via een datingsite, via sociale media, in een chatroom of op een website). Het verschil tussen de online tot stand gekomen contacten met fysieke contacten is de virtuele identiteit van dader en slachtoffer. Vanuit dit perspectief bezien, kan de online identiteit bestaan in een sociale ruimte waar leeftijd, geslacht en andere elementen die identiteit bepalen, kunnen worden herschreven in een zogenoemde 'fluid identity'.⁴⁷ Daarnaast brengt de aard van het contact andere interacties met zich mee, waaronder een verhoogde kans op agressief gedrag. Dit is volgens Suler toe te schrijven aan de afwezigheid van mimiek: een frons, een schuttend hoofd, een zucht, het aangaan of juist ontwijken van oogcontact of een verveelde uitdrukking vormen allemaal subtiele hints over hoe het gesproken woord geïnterpreteerd kan worden.⁴⁸ Online communicatie mist deze elementen, waardoor men niet alleen bepaalde berichten anders kan interpreteren dan de zender voor ogen had, maar zich ook letterlijk minder bekeken en anoniem voelt en daardoor eerder geneigd is agressief te reageren op berichten die als beledigend kunnen worden beschouwd.⁴⁹

44 Carabellesse e.a., a.w. (2015), p. 6.

45 M. Liem & F. Koenraadt, *Domestic Homicide: Patterns and Dynamics*, London: Routledge 2018.

46 Carabellesse e.a., a.w. (2015).

47 S. Tosoni, *Identità virtuali. Comunicazione mediata da computer e processi di costruzione dell'identità personale*, 2004. [Virtual identities: Mediated computer communication and personal identity construction processes]. Milano: Franco Angeli.

48 J. Suler, The online disinhibition effect, *Cyberpsychology and Behaviour* 2004, 7(3), p. 321–326.

49 E. Yardley & D. Wilson, Making Sense of 'Facebook Murder'? Social Networking Sites and Contemporary Homicide, *The Howard Journal of Criminal Justice* 2015, 54(2), p. 109–134.

Een derde voorbeeld van de verplaatsende werking van het internet betreft het internet als podium. Hierbij vormen (sociale media) websites niet zozeer een ontmoetingsplek voor dader en slachtoffer, of een trigger om over te gaan tot fysieke agressie, zoals in de eerdere categorieën, maar een podium om (ideologisch) geweld, ofwel intenties tot geweld, tentoon te spreiden. Hierbij valt te denken aan het gebruik van internet door individuen als Pekka-Eric Auvinen, een 18-jarige Finse scholier die in een *school shooting* acht van zijn medestudenten doodde alvorens een einde aan zijn eigen leven te maken. Voorafgaand aan deze daad plaatste hij zowel een video op YouTube waarin hij zijn daad aankondigde, als een manifest waarin hij toelichting gaf op zijn beweegredenen.⁵⁰ Het plaatsen en verspreiden van een dergelijk manifest via online kanalen zagen we ook bij Anders Behring Breivik, de Noor die schuldig werd bevonden aan het doden van 69 slachtoffers op het Noorse eiland Utøya en acht slachtoffers in Oslo in juli 2011. Hij gebruikte Facebook als middel om zijn 1518 pagina's tellende rechtsextremistische manifest te verspreiden.⁵¹ Daarnaast hebben Facebook, maar ook Blogs, een forum geboden voor minder bekende zaken, waaronder de zaak betreffende Lacey Spears, die haar zoon in de context van Münchhausen by proxy⁵² structureel ziek maakte en intensief over zijn ziekte berichtte via haar blog en op Facebook. Via deze kanalen kreeg ze veel berichten van medeleven en steunbetuiging, wat haar langdurige delictgedrag jegens haar zontje in stand hield. Haar zoon overleed uiteindelijk aan het door zijn moeder toegebrachte letsel. Zij werd schuldig bevonden aan zijn vergiftiging en veroordeeld tot een gevangenisstraf van twintig jaar.⁵³

Onder de podium-werking van het internet valt ook het fenomeen *internet banging* door leden van gangs, als afgeleide van de term *gang banging*.⁵⁴ Hierbij maken leden van gangs gebruik van sociale media als Twitter, Facebook en YouTube als medium om op te scheppen over gewelddadig gedrag, maar ook voor het beledigen en bedreigen van leden van rivaliserende gangs. Zo kunnen gang-leden online video's plaatsen waarin gang-symbolen, drugs en

50 H. de Quetteville, 'Biography of a teen killer' *The Telegraph*, 7 november 2007, verkrijgbaar via: <http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/1568631/Biography-of-a-teen-killer.html>.

51 L. Vervaeke, 'Manifest Breivik: fascinerende kijk in het hoofd van een terrorist', *De Volkskrant*, 25 juli 2011. Verkrijgbaar via: <https://www.volkskrant.nl/buitenland/manifest-breivik-fascinerende-kijk-in-het-hoofd-van-een-terrorist-a2817678/>.

52 Kenmerkend voor het Münchhausen-by-proxysyndroom is dat de plegers bij een ander – meestal een kind – fysieke of psychische signalen of symptomen voorwenden of een verwonding of ziekte veroorzaken of verergeren. Plegers doen naar anderen voorkomen alsof het kind ziek is, met als doel aandacht, begrip en sympathie van hun omgeving te krijgen. Het dodelijk verwonden van het kind is als het ware een onbedoeld neveneffect; doel van de ouder is veelal het kind ziek te houden, zodat de aandacht voor het zieke kind standhoudt.

53 BBC News, 'Mother who killed son with salt for web attention jailed', 9 april 2015, verkrijgbaar via: <http://www.bbc.com/news/world-us-canada-32226616>.

54 D.U. Patton, J.S. Hong, M. Ranney, S. Patel, C. Kelley, R. Eschmann & T. Washington, Social media as a vector for youth violence: A review of the literature, *Computers in Human Behavior* 2014, afl. 35, p. 548-553.

wapens worden getoond, of waarin een recent slachtoffer van de rivaliserende gang belachelijk wordt gemaakt.⁵⁵ In het meest extreme geval kan een online belediging of bedreiging aanleiding vormen voor offline geweld, waaronder dodelijk geweld.⁵⁶

Een laatste voorbeeld van deze verplaatsende werking vormt de rol van het internet in het verkrijgen van wapens om een levensdelict te begaan. Waar voorheen dergelijke handel plaatsvond in schimmige cafés of op afgelegen parkeerterreinen, kan men nu – bij wijze van spreken – met een anoniem account op zogenoemde Cryptomarkten (online markten die via het Darknet te bezoeken zijn) een vuurwapen uitzoeken, betalen en laten bezorgen op een postbusadres zonder ooit in fysiek contact te hoeven komen met de verkoper. Van alle verhandelde goederen via het Darknet nemen wapens nog een erg klein aandeel in; het merendeel van deze handel is gericht op drugs, doping en identiteitspapieren.⁵⁷ Ook hier lijkt sprake te zijn van een verplaatsende werking en niet zozeer een faciliterende werking: mensen die voorheen zouden overwegen om een vuurwapen te kopen, doen dat nog steeds, onder andere via het Darknet. Van een faciliterende werking, met andere woorden het vergroten van de populatie potentiële wapeneigenaars, lijkt gezien de kleine omvang van de Darknet handel in wapens, tot op heden geen sprake.⁵⁸

Bij ieder van deze voorbeelden heeft het internet een verplaatsende, in plaats van een faciliterende, werking. Immers: met uitzondering van escalaties door de virtuele vertekeningen die het internet in contact kan creëren, vonden bovengenoemde zaken ook plaats voorafgaand aan de komst van het internet, door (contact)advertenties in tijdschriften en kranten, door het opsturen van VHS-videobanden of manifesten naar nieuwsorganisaties,⁵⁹ en door een fysiek bestaande handel in de onderwereld waar men wapens en andere verboden goederen kon krijgen.

De vernieuwende werking van het internet

Tot slot kan gesteld worden dat het internet een vernieuwende werking kan hebben op levensdelicten in het vormen van nieuwe modi operandi. Hierbij valt te denken aan een nieuw type dodingen, die zonder de aanwezigheid van internet niet zouden voorkomen. Een in het oog springend mechanisme betreft

55 Idem.

56 Idem.

57 J. Broséus, D. Rhumorbarbe, M. Morelato, L. Staehli & Q. Rossy, A geographical analysis trafficking on a popular darknet market, *Forensic Science International* 2017, 277, p. 88-102.

58 Idem.

59 Deze vormen van communicatie werden bijvoorbeeld aangetroffen in Amerikaanse zaken, zoals de Columbine high school shooting en de aanslagen geregistreerd door Theodore Kaczynski.

de rol van ‘Internet of Things’: het netwerk van apparaten, voertuigen en machines die door sensoren, software en elektronica aan het internet verbonden zijn en zowel informatie verzamelen als uitwisselen. In het Internet of Things is ieder object uniek identificeerbaar, en bestuurbaar via de infrastructuur die het internet biedt. Er wordt geschat dat in het Internet of Things in 2020 totaal uit zo’n 30 miljard objecten zal bestaan.⁶⁰

Naast het bieden van talloze mogelijkheden om het leven te vergemakkelijken, zijn deze apparaten hypothetisch via hetzelfde web te manipuleren, in het meest extreme geval resulterende in een levensdelict. Hierbij valt te denken aan het hacken van een op het internet aangesloten pacemaker, een geïmplanterde diabetespomp, of het hacken van een zelfrijdende auto, met als doel het slachtoffer om het leven te brengen. De voormalige vicepresident Dick Cheney bijvoorbeeld, achtte de kans dat terroristen op afstand zijn pacemaker konden hacken dusdanig reëel, dat hij de Wi-Fi functie van het apparaat liet uitschakelen.⁶¹ Ondanks de duizelingwekkende snelheid, waarmee het internet zich verspreidt, zijn tot op heden nog geen casussen van deze aard waargenomen.

Concluderende overwegingen

De komst van het internet heeft onze levens op vele vlakken aanzienlijk comfortabeler en flexibeler gemaakt. Wat we uit bovenstaande voorbeelden hebben gezien, is dat het internet op macroniveau een mogelijk remmende werking heeft op interpersoonlijk conflict, waaronder fataal geweld. Er is echter ook een keerzijde aan de toenemende mate, waarin de digitale wereld en de fysieke wereld samengaan. Op individueel en groepsniveau lijkt het internet vooral een verplaatsende, en in mindere mate een faciliterende werking te hebben. Hoewel de mogelijkheden van contact tussen dader en slachtoffer de afgelopen jaren drastisch zijn toegenomen, zijn de dodingen die we kunnen onderscheiden – dodingen van vreemden, waaronder prostituees, partnerdodingen en dodingen van leden van rivaliserende gangs – geen nieuw verschijnsel. Tot slot hebben we licht doen schijnen op de mogelijk fatale aspecten van het Internet of Things, dat volgens sommigen snel zal uitbreiden naar het ‘Internet of Everything’. De impact van het internet blijft tot op heden echter beperkt tot het verplaatsen, in plaats van het vervangen, van menselijke relaties en hun mogelijk dodelijke afloop.

60 A. Nordrum, ‘Popular Internet of Things Forecast of 50 Billion Devices by 2020 Is Outdated’, 2006 Verkrijgbaar via: <https://spectrum.ieee.org/tech-talk/telecom/internet/popular-internet-of-things-forecast-of-50-billion-devices-by-2020-is-outdated>.

61 C. Franzen, ‘Dick Cheney had the wireless disabled on his pacemaker to avoid risk of terrorist tampering’, 21 oktober 2013. Verkrijgbaar via: <https://www.theverge.com/2013/10/21/4863872/dick-cheney-pacemaker-wireless-disabled-2007>.